

FEJEDELMI TALÁLKOZÓK A MAGYAR KÖZÉPKORBAN

A Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja keretében megvalósuló projekt bemutatása

BÁCSATYAI DÁNIEL

A csúcstalálkozó intézménye a 20. század közepétől éli korábban soha nem látott virágkorát. A jelenségnek a légi közlekedés forradalma, a szuverén országok számának a gyarmatbirodalmak összeomlását követő gyarapodása, és a nemzetek feletti intézmények elterjedése mellett elsősorban az az oka, hogy az állami vezetők meglátták a televízió, majd a világháló térhódításában rejlő lehetőséget, s tudatosan használják a telekommunikációs eszközöket a közvélemény befolyásolására.¹ Az utóbbi körülmény felértékelte a szimbolikus kommunikáció szerepét: az állam- és kormányfők ma már nemcsak a kiválasztottak szűk csoportja, hanem a globálissá terebélyesedett közvélemény előtt halmozzák el egymást a barátság túlárado gesztusaival, vagy éppen élő közvetítésben alázzák meg tárgyalópartnerüket, amelyre különösen az utóbbi évek egyre erőszakosabbá váló politikai kultúrája szolgáltat riasztó példákat.

E magas rangú résztvevőket felvonultató látványos eseményeknek természetesen bírálói is akadnak, akik joggal hívják fel a figyelmet arra, hogy az előkészületekbe fektetett időhöz és energiához képest túl sok múlik a résztvevők alkalmanként összeférhetetlen vagy éppen túlzottan befolyásolható személyiségén, valamint pillanatnyi fizikai és mentális állapotán. A fáradtságra – és persze a gyors eredmény felmutatásának kényszerére – visszavezethető türelmetlenség az elhamarkodott engedmények és kompromisszumok melegágya, s különösen veszélyes ez, ha olyan kérdések kerülnek elő, amelyre a vezetőket nem készítették fel alaposan; a kulturális különbségek figyelmen kívül hagyása pedig félreértésekhez, sértődéshez és bizalmatlansághoz vezethet.²

A csúcstalálkozókat érintő kritikák meglepően összecsengenek a 15. században regnáló XI. Lajos francia király mindenható diplomatájának, Philippe de Commines-nek az érveivel, aki nemcsak bírálta, hanem egyenesen ellenezte a fejedelmi összejövetelek megrendezését. A flamand származású politikus bőséges tapasztalattal rendelkezett, hiszen az intézmény első virágkora éppen a középkor évszázadaira esett. Commines egyszerre

Bácsatyai Dániel, tudományos főmunkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály. Az írás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

- 1 David H. Dunn: How Useful is Summitry? In: *Diplomacy at the Highest Level. The Evolution of International Summitry*. Ed. David H. Dunn. London, 1996. 248–252.
- 2 Uo. 252–268.

volt mestere a késő középkori politika elméletének és gyakorlatának. A flamand nemesúr előbb Merész Károly burgundiai herceget szolgálta, majd korábbi gazdáját elárulva a halálos ellenséghez, XI. Lajoshoz szegődött, s 1472 és 1477 között a Francia Királyság ügyeinek legfőbb intézőjévé vált. Emlékiratának első öt könyvét már a királya halálát követő belső száműzetése idején, 1489–1490-ben diktálta le; a mű nem csupán egy egykori politikai történeti elbeszélése, hanem személyes tapasztalatokon alapuló kormányzati értekezés is.³ Az *Emlékirat* egyik leggyakrabban idézett elméleti fejtegetése a királytalálkozókra vonatkozik:

„Úgy vélem tehát, hogy a nagy fejedelmeknek nem szabad személyesen találkozniuk, ha barátságukat fenn akarják tartani. Ennek okai a következők. Az udvaroncok nem tudják megállni, hogy felhánytorgassák a múltat, amit az egyik vagy a másik fél keserűséggel fog fogadni. Azt sem lehet elkerülni, hogy az egyik fejedelem kísérete és felszerelése finomabb és pompásabb legyen, mint a másiké, ami gúnyolódást vált ki, márpedig semmi sem érinti érzékenyebben az embert, mint ha kinevetik. Mivel a fejedelmek különböző népből valók, így nyelvük és szokásaik általában eltérnek, s ami az egyiknek tetszik, az a másiknak utálatos. Emellett gyakran megesik, hogy az egyik fejedelem személye a másikénál méltóságteljesebb és tetszetősebb a nép szemében, tisztességet és hírnevet szerezve számára, s az, hogy mindenki őt dicséri, óhatatlanul rossz fényt vet a másikra. A találkozó végét követő napokban ugyanis magánbeszélgetésekben suttoják és beszélnek majd a történeteket; hamarosan azonban, amikor már elég gyakran elbeszélték azokat, csökken az óvatosság, és az események fokozatosan utat találnak az asztali beszélgetésekbe, amely teljes egészében eljut majd mindkét fél fülébe. Alig van ugyanis olyan dolog ezen a világon – s ez különösen igaz az ilyen természetű ügyekre –, amit el lehetne titkolni.”⁴

A szerző tehát nemcsak feleslegesnek, hanem veszélyesnek is ítéli a koronás fők összejöveteleit, amelyek – s erre a tapasztalt diplomata nem is egy példát idéz saját praxisából – akár a barátok között is felébreszthették a féltékenységi tüzet, s a kitűzött céllal éppen ellentétes eredményt hozhattak. A találkozók várható költségei nem álltak arányban egy-egy váratlan botrány kockázatával, amely egy szempillantás alatt semmissé tehetette a fáradságos előkészületeket.

A 15. század második felében – Commynes intelmeivel összhangban – mintha valóban megcsappant volna az uralkodói találkozók száma Európában, az 1540-es évektől pedig már kétségtelenül ritkaságszámba ment egy-egy királytalálkozó. Ugyan az intézmény a késő középkorban is megőrizte presztízsét – az 1515. évi bécsi Habsburg–Jagelló összejövetel komoly visszhangot váltott ki, csakúgy, mint I. Ferenc francia és VIII. Henrik angol király fényűző találkozója –, a Commynes által kritikusan szemlélt jelenségek miatt, vala-

3 Pályájára és művére lásd Csernus Sándor: *A középkori francia nyelvű történetírás és Magyarország (13–15. század)*. Bp., 1999. (Doktori Mestermunkák) 110–127.

4 Philippe de Commynes: *Mémoires. Traduit de l'ancien français par Joël Blanchard*. Paris, 2004. (Agora 265) 161–162. [Ford. B. D.]

mint a 16. századtól kezdődő felekezeti megosztottságnak betudhatóan azonban hosszú időre leáldozott a királytalálkozók csillaga.⁵ Az 1496 és 1784 között eltelt csaknem 300 évből csupán 56 európai fejedelmi összejövetelről van tudomásunk;⁶ az alacsony számadat különösen szembetűnő, ha a 15. század elején uralkodó Luxemburgi Zsigmond magyar és cseh királyra, német-római császárra gondolunk, aki közel félszáz találkozó részese volt.

Vajon mi az oka az összejövetelek számában tapasztalható csökkenésnek a késő középkorban? Bizonyosan szerepet játszott ebben, hogy a 15. század második felében kevesebb szuverén koronás fő uralta a keresztény Nyugatot, mint száz évvel korábban. A változáshoz azonban kétségtelenül hozzájárultak a Commynes által emlegetett fenntartások is: az uralkodók személyes találkozói egyre kevésbé bizonyultak hatékonyak, miközben a konfliktuskezelés területén egyre jelentősebb szerep jutott az uralkodó diplomatáinak és a külföldi diplomáciai képviselők megszilárduló hálózatának. A felek közötti barátság (*amicitia*) helyreállításának és megerősítésének korai középkorban rögzült gesztusai kiüresedtek, s a szerződések ratifikációját kísérő, korábban elengedhetetlen rítusok szerepét egyre inkább átvette a tárgyalások személyes irányítására törekvés – azaz a fejedelmi találkozók gyakran váltak pusztá munkamegbeszéléssé –, vagy éppen ellenkezőleg: az uralkodók mindent ráhagytak a teljhatalommal felruházott diplomatáik ügyességére.⁷

A Magyar Királyság középkori történetén végigtekintve hasonló ívet figyelhetünk meg. A magyar uralkodók által frekvenciált találkozók száma az Árpád-kor első évszázadához képest a 11–12. század fordulóján regnáló Könyves Kálmán uralkodása idején indult növekedésnek. Aligha lehet meglepő, hogy további, még hozzá meredek emelkedést tapasztalunk a 13. században. Az Árpád-házi uralkodók közül II. András élt legtöbbször – összesen kilencszer, átlagosan közel háromévente – a királytalálkozók adta lehetőségekkel, unokája, IV. (Kun) László elszigeteltségére és az ország zavaros állapotára jellemző, hogy közel két évtizedes uralkodása alatt csupán két találkozóról adnak hírt forrásaink. A törés után azonban a koronás fők összejövetelei új lendületet kaptak, az 1290-es évek e tekintetben korszakhatárnak tekinthetők. III. András és I. Károly átlagosan évi két fejedelmi összejövetelen vett részt; a királytalálkozók fénykora azonban I. (Nagy) Lajos és Luxemburgi Zsigmond idejére tehető, akik hosszú uralkodásuk alatt általában évente részesei voltak egy-egy fejedelmi találkozóknak. E tekintetben az Anjou és Luxemburgi elődökhöz a magyar középkor későbbi időszakában csupán Hunyadi Mátyás uralkodása hasonlítható, aki tudatosan élt az összejövetelek nyújtotta reprezentációs lehetőségekkel. A találkozók aprólékosan kidolgozott koreográfiája révén koronás vendégei lenyűgözésére törekedett, amely egyszerre ellensúlyozta származása alacsonyságát és azt a tényt,

- 5 Lucien Bély: Les rencontres de princes (XVIe–XVIIIe siècles). In: *Identité régionale et conscience nationale en France et en Allemagne du Moyen Âge à l'époque moderne*. Ed. Rainer Babel – Jean-Marie Moeglin. Párizs, 1997. (Beihefte der Francia 39) 101–110.; Jean-Marie Moeglin – Stéphane Péquignot: *Diplomatie et "relations internationales" au Moyen Âge (IXe–XVe siècle)*. Paris, 2017. (Nouvelle Cléo) 223–233.
- 6 Daniel Eisenmenger: "Cosa digna de memoria ver dos tan grandes principes [...] amigos de honra, y tan poderosos". Summit Meetings in Early Modern History. The Example of Charles V and Francis I. *Pliegos de Yuste* 11–12 (2010) 55.
- 7 Moeglin–Péquignot: *Diplomatie*, 223–233.

hogy a fejedelmi összejövetelek helyszínéként szolgáló morvaországi városok kifejezetten hódítás révén kerültek az uralma alá.

A magyar részvétellel lezajlott fejedelmi összejövetelek öt évszázadában tapasztalható arányok akkor is sokatmondók, ha kétségtelenül igaz, hogy az 1439 és 1458 közötti zavaros két évtized nem kedvezett a találkozók megrendezésének; hasonló szünetre ugyanis akad példa korábban, az Árpád-ház kihalását követő válságos másfél évtizedben is, ez utóbbi azonban csak múltó epizód volt a 12. század és a 15. század első fele között egyre népszerűbb intézmény történetében. A magyar királyok a középkor évszázadai során stabil szuverenitással rendelkező nyugati és északi szomszédaikkal találkoztak leggyakrabban: legtöbbször a cseh és morva, majd az osztrák és végül a lengyel uralkodókkal.

A középkori királytalálkozók rövid kutatástörténete

A modern Magyarország középkorképének meghatározó, a közelmúlt külpolitikai törekvéseiben is állandó hivatkozásként szolgáló eleme az 1335. évi visegrádi királytalálkozó, amelyen a házigazda, I. Károly magyar király a lengyel és a cseh uralkodókkal folytatott megbeszéléseket.⁸ A történelem iránt érdeklődő közönség számára alig ismert, hogy a gyakran emlegetett, emblematiszus összejövetelel kívül közel 160 hasonló, magyar királyok részvételével lezajlott eseményre került sor a középkor évszázadaiban. A találkozók rendkívül magas számának ismeretében meglepőnek tűnhet, hogy Magyarországon a témát átfogóan nem vizsgálták,⁹ igaz, a kiemelkedően jó forrásadottságú találkozóknak – jóllehet ezek közül korántsem mindegyiknek – több, elsősorban politikatörténeti szempontú tanulmányt is szentelt az utóbbi évtizedek hazai és külföldi kutatása.¹⁰ Ez a tény,

- 8 Rác György: *Visegrád 1335*. [Bp.,] 2009. A találkozó valódi céljaira lásd Skorka Renáta: A csökkentett vám-tarifájú út kialakulása I. Károly uralkodása alatt. *Történelmi Szemle* 55 (2013) 451–470.
- 9 A legjelentősebb Árpád- és Anjou-kori találkozókat áttekinti Nagy Balázs: Városok – rezidenciák – uralkodói találkozók: középkori magyar városok mint uralkodói találkozók helyszínei az Árpád- és Anjou-korban. In: *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostarténeti tanulmányok/Studii de istorie urbană*. Főszerk. Lupescu Makó Mária. Kolozsvár, 2018. 175–179. A 11–12. századi lengyel-magyar csúcstalálkozók, illetve a keresztes uralkodók magyarországi vendégeskedésén keresztül mutatja be a kora középkori fejedelmi találkozók néhány aspektusát Dušan Zupka: *Ritual and Symbolic Communion in Medieval Hungary under the Árpád Dynasty (1000–1301)*. Leiden–Boston, 2016. (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 39) 139–178.
- 10 Szovák Kornél: Királytalálkozók Esztergomban. In: *Metropolis Hungariae*. Szerk. Hegedűs András. Esztergom, 2017. (Strigonium Antiquum 8) 40–53.; Márta Font: Meeting of Rulers in the Scepus Region (1214). In: *Specimina Nova Pars Prima. Sectio Mediaevalis*. XI. Szerk. Kiss Gergely – Barabás Gábor – Báling Péter. Pécs 2021. 11–22.; Vinni Lucherini: The Journey of Charles I, King of Hungary, from Visegrád to Naples (1333). *Hungarian Historical Review* 2 (2013) 341–362.; Skorka Renáta: Az 1356. évi királytalálkozó. *Világtörténet* 13 (45) (2023) 221–230.; Stanisław Szczur: Krakowski zjazd monarchów w 1364 roku. *Roczniki Historyczne* 64 (1998) 35–58.; Balázs Nagy: Royal Summits in and around Medieval Buda. In: *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy et al. Leiden–Boston, 2016. 345–365.; C. Tóth Norbert: Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozó a lublói béke után (1412–1424). *Történelmi Szemle* 56 (2014) 339–356.; Balázs Nagy: Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412. In: *The Jagellonians in Europe. Dynastic Diplomacy and Foreign Relations*. Ed. Attila Bárány. Debrecen, 2016. 9–18.; Emir O. Filipović: Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika. In: *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998)*. Ed. Dubravko Lovrenović. Sarajevo, 2010. 285–306.; Perpignan 1415. *Un sommet européen à l'époque du Grand*

valamint az a körülmény, hogy a magyar részvétellel lezajlott középkori fejedelmi találkozók áttekinthető forrásbázissal rendelkeznek, ideális feltételeket teremtenek arra, hogy a királytalálkozó intézményének jellegzetességeit és változásait – a lehetőségekhez képest ugyancsak a teljességre törekedve – a Magyar Királyság példáján keresztül mutassam be.

A királytalálkozók természetrajzának kérdésére – amely szorosan összefügg az uralkodói itineráriumok problémáival – az 1980-as években figyelt fel a nemzetközi kutatás. Az összejövetelek előkészítésére és helyszíneire, a protokoll, az ajándékozás és a reprezentáció kérdéseire vonatkozó alapos részletvizsgálatokat alkalmanként gazdag adattárak egészítik ki. Ingrid Voss úttörő és programadó munkája a 9. századtól a 13. század végéig tekintette át a nyugati frank–francia és a keleti frank–német uralkodók határ menti találkozóit.¹¹ Stéphane Péquignot az ibériai uralkodók részvételével a 12. és a 14. század dereka között lezajlott összejöveteleket dolgozta fel,¹² míg az angol és francia királyok korai (1066–1204) találkozóiról John Gillingham írt tanulmányt.¹³ Nem csupán két királyság kapcsolatára összpontosít, hanem a teljességre törekszik, s így magyar szempontból is különösen értékes Gerald Schwedler műve, aki az 1270 és 1438 közötti – azaz az intézmény virágkorában lezajlott – európai királytalálkozókat tette összehasonlító elemzése tárgyává, köztük azokat is, amelyeket magyar uralkodók részvételével rendeztek meg.¹⁴

A középkori fejedelmi találkozók forrásai

A kutatás első lépése a fejedelmi találkozókra vonatkozó forrásanyag összegyűjtése, amely sajátos változatosságot és időbeli eloszlást mutat. Az Árpád-korra vonatkozó elbeszélő kútfők között nem is egyet találunk, amely részletes leírást őrzött meg egy-egy királytalálkozóról. Ez utóbbiak többnyire latin nyelven íródtak (például a 12. századi keresztes

Schisme d'Occident. Ed. Aymat Catafau – Nikolas Jaspert – Thomas Wetzstein. Zürich, 2018.; Csernus Sándor: Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról (1416. március). In: *Kelet és Nyugat közt. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerk. Koszta László. Szeged, 1995. 103–140.; Novák Veronika: Sárkány a porcelánboltban. Luxemburgi Zsigmond és a párizsi ceremóniák. In: *Francia–magyar kapcsolatok a középkorban*. Szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely. Debrecen, 2013. 253–269.; Bárány Attila: Zsigmond király angliai látogatása. *Századok* 143 (2009) 319–356.; Antonín Kalous: Rituály a ceremonie při setkávání panovníků. Případ Matyáše Hunyadiho (Korvína). In: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*. Ed. Martin Nodl – František Šmahel. Praha, 2009. 121–136.; *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Ed. Bogusław Dybaś – István Tringli. Bp., 2019.; Lakatos Bálint: Antonio de' Conti moszkvai missziója és az 1523. évi bécsiúj helyi királytalálkozó. *Lymbus* 16 (2018) 9–76.

- 11 Ingrid Voss: *Herrschartreffen im frühen und hohen Mittelalter. Untersuchungen zu den ostfränkischen und westfränkischen Herrschern im 9. und 10. Jahrhundert sowie der deutschen und französischen Könige vom 11. bis 13. Jahrhundert*. Köln–Wien 1987. (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte 26.)
- 12 Stéphane Péquignot: *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon, 1291–1327*. Madrid, 2009. <https://doi.org/10.4000/books.cvz.576>. (Legutóbbi megtekintés: 2026. február. 2.)
- 13 John Gillingham: *The Meetings of the Kings of France and England, 1066–1204*. In: *Normandy and its Neighbours, 900–1250. Essays for David Bates*. Ed. David Crouch – Kathleen Thompson. Turnhout, 2011. 17–42.
- 14 Gerald Schwedler: *Herrschartreffen des Spätmittelalters. Formen – Rituale – Wirkungen*. Ostfildern, 2008. (Mittelalter-Forschungen 21.)

uralkodók fogadásáról szóló hazai és külföldi beszámolók),¹⁵ de találunk köztük óorosz, ószerb és középfelnémet szövegeket is. A nem latin források közé tartozik a szerbiai Szent Simeon legendában olvasható egykorú történet II. András és II. (Elsőnek koronázott) István nagyzsupán kevésbé ismert találkozójáról,¹⁶ vagy éppen a *Stájer rímes krónika* előadása három 13. századi fejedelmi összejöveteletről: IV. Béla kisebb fiának botrányt sem nélkülöző esküvőjéről (1264), valamint V. István és II. Ottokár cseh király feszült légkörű 1270. évi, továbbá III. András és I. Albert 1291. évi hainburgi békekötéséről.¹⁷

E bőbeszédűség sajnos egyáltalán nem jellemzi a 14. századi találkozók forrásait, pedig, mint láthattuk, az összejövetelek számában éppen ekkoriban tapasztalhatunk jelentős emelkedést. Kivételszámba megy az 1335. évi visegrádi találkozó hazai krónikás hagyomány által fenntartott leírása¹⁸ vagy a Nagy Lajos 1349. évi bécsi látogatásáról megemlékező – a hazai történetírás által egyébként még nem hasznosított – történeti művek.¹⁹ Csak a század végétől állnak ismét a kutatás rendelkezésére a találkozókat részletesen elbeszélő, bár sokszor kritikával kezelendő források, Zsigmond uralkodása idején például Jan Długosz²⁰ és Eberhard Windecke²¹ történeti művei, később pedig olyan szerzők beszámolói, mint a Hunyadi Mátyás pártján álló, ám összességében mégis objektívnek tekinthető boroszlói városi jegyző, Peter Eschenloer,²² vagy éppen a megbízója dicsőségét ékesszólóan zengő, ám éppen ezért gyakran megbízhatatlan itáliai humanista, Antonio Bonfini.²³ Különösen értékesek a találkozók eseményeit naplószerűen megörökítő s a tár-

- 15 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* Ed. Alexander Domanovszky. In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Ed. Emericus Szentpétery. Bp., 1937–1938. I. 458–460.; Odo of Deuil: *De profectione Ludovici VII in Orientem.* [Ed., transl. Virginia Berry.] New York, 1948. 30–41.; *Historia de expeditione Friderici imperatoris* (Der sogenannte Ansbert). In: *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I.* Ed. Anton Chroust. Berlin, 1928. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. Nova Series 5) 17–27.; Arnoldi abbas Lubecensis *Chronica.* [Ed. Johann Martin Lappenberg.] In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores.* XXI. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae, 1869. 170–172.
- 16 *Stefan Nemanja nach den Viten des hl. Sava und Stefans des Erstgekrönten.* Transl. Stanislaus Hafner. Graz–Wien–Köln, 1962. (Serbisches Mittelalter, Altserbische Herrscherbiographien 1) 117–120. A forrásról és a találkozóról bővebben lásd Bácsatyai Dániel: Jolánta királyné hitbére és az aranybulla. Egy ismeretlen adománylevél 1222-ből. In: *Magyarország és a római Szentszék.* III. *Exquisite lucubrationes Cornelio Szovák amicabiliter dicatae.* Szerk. Tusor Péter – Kanász Viktor. Bp.–Róma, 2022. (Collectanea Vaticana Hungariae I/21) 15–19.
- 17 Ottokar aus der Gaal: *Stájer rímes krónika. (Részletek.)* [Ford., bev., jegyz. Bagi Dániel.] Bp., 2023. (Arpadiana 11) 122–129., 132–134., 246–259. A mű kritikai kiadását lásd *Ottokars Österreichische Reimchronik.* Hrsg. Joseph Seemüller. Hannover, 1890–1893. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores V/1–2.)
- 18 Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum.* I. *Textus.* Ed. Elisabeth Galántai – Julius Kristó. Bp., 1985. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 7) 153.
- 19 Anonymi Leobensis *Chronicon.* In: *Scriptores rerum Austriacarum veteres et genuini.* I–III. [Kiad. Hieronymus Pez.] Lipsiae, 1721–1745. I. 970.; *Die Klosterneuburger Chronik.* In: *Deutsche Chroniken.* Ed. Hermann Maschke. Leipzig, 1936. (Deutsche Literatur. Reihe Realistik des Spätmittelalters 5) 288–289.
- 20 *Ioannis Dlugossi Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae.* I–XII. Varsaviae, 1964–2005.
- 21 *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds.* Ed. Wilhelm Altmann. Berlin, 1893. [Magyar fordítása: Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Ford., s. a. r., jegyz. Skorka Renáta. Bp., 2008. (História Könyvtár. Elbeszélő Források 1.)]
- 22 Peter Eschenloer: *Geschichte der Stadt Breslau.* I–II. Ed. Gunhild Roth. Münster, 2003. (Quellen und Darstellungen zur slesischen Geschichte 29.)
- 23 Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei.* [Ford. Kulcsár Péter.] Bp., 2019.² A mű kritikai kiadását lásd Antonius de Bonfinis: *Rerum Ungaricarum Decades.* I–IV/1. Ed. Iosephus Fögel – Béla Iványi – Ladislaus Juhász.

gyalásokat alkalmasint személyesen is alakító 16. századi szemtanúk, így az osztrák diplomata, Cuspinianus,²⁴ a danzigi polgármester, Eberhard Ferber,²⁵ vagy a lengyel Krzysztof Szydłowiecki kancellár hosszú leírásai.²⁶ Szerencsés esetekben egy-egy találkozóra vonatkozóan több, az összejövétel más és más aspektusait megvilágító elbeszélés is rendelkezésünkre állhat, ezek egy-két kivételtől eltekintve ugyancsak az Árpád-korban és a 15. században fordulnak elő.

A 12–14. századi királytalálkozók túlnyomó többségéről sajnos nem maradt meg a fenti kútfőkhöz mérhető részletes beszámoló. Forrásszövegeink jobbára rövid, évkönyvekben vagy krónikákban feljegyzett híradások, valamint a kelethelyet – azaz a találkozó vélelmezhető helyszínét – is feltüntető, egy vagy több uralkodó nevében kelt dinasztikus szerződések, amelyeket a fejedelmi itineráriumok adataival kombinálhatunk. Mindkét forrástípus értékelésének megvan a maga nehézsége. Az évkönyvek és krónikák szűkszavú tudósításainak szerzői jellemzően csak hallomásból értesültek a találkozók tényéről, így híradásaik gyakran elbeszélői modellekhez alkalmazkodnak: e forrásokban nem feltétlenül arról olvashatunk, ahogy az összejövetelek valóban lezajlottak, hanem arról, ahogy történniük kellett volna. Az események és a lejegyzés helye közötti távolság miatt a híradások pontossága gyakran megkérdőjelezhető: különösen igaz ez a találkozók helyszíneit illetően.²⁷ A szerződések esetében is indokolt az óvatosság, ha a fejedelmi találkozók forrásaiként kívánjuk azokat felhasználni. A Magyar Királyságban az 1330-as évek előzményei után a 14. század hatodik évtizedétől vált egyre gyakoribbá, hogy e dokumentumokat az összes érdekelt fél nevében és pecsétjével megerősítve bocsátották ki. Az említett szerződések kiállítását számos esetben koronás fők találkozója előzte meg, ahol a magyar király jelenléte jobbára más forrás alapján is igazolható vagy feltételezhető. Megesik azonban, hogy a kérdéses szerződést nem tudjuk beilleszteni az uralkodó itineráriumába; ilyenkor a szóban forgó dokumentum keletkezésére más magyarázatot kell találnunk.²⁸ Az európai uralkodók itineráriumai különösen jelentős segítséget nyújtanak

Lipsiae–Bp., 1936–1941. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum 22), IV/2. Ed. Margarita Kulcsár – Petrus Kulcsár. Bp., 1976. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 1.)

24 Johannes Cuspinianus: Napló I. Miksa császár találkozásjáról Magyarország, Csehország és Lengyelország három királyával (1515). [Ford. Kulcsár Péter.] In: *Krónikáink magyarul*. III/1. Vál., ford. Kulcsár Péter. Bp., 2006. (Történelmi Források 3.) A mű eredeti latin szövegét lásd *Congressus ac celeberrimi conventus caesaris Max. et trivm regvm Hvmgariae, Boemiae et Poloniae in Vienna Panoniae, mense Iulio, anno MDXV facti, brevi ac uerissima descriptio*. [Vienna, 1515.]

25 Dwa dyaryusze kongresu wiedeńskiego z roku 1515. [Ed. Xawery Liske.] In: *Scriptores rerum Polonicarum*. I–XXII. Kiad. Komisja Historyczna of Akademia Umiejętności. Kraków, 1872–1917. IV. 97–146. Ferber leveleit lásd *uo*. IV. 147–153.

26 Krzysztof Szydłowiecki kancellár naplója 1523-ból. S. a. r. Zombori István. Bp., 2004.

27 Pl. Macsói Kunigunda és II. [Přemysl] Ottokár 1261. október 25/28-i esküvője egyik forrásunk szerint Pozsonyban (Continuatio canonice Pragensium secunda. [Ed. Rudolf Köpke.] In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. IX. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae, 1851. 178.), egy másik szerint Hainburgban (Continuatio chronici Magni Presbiteri Reicherspergensis. [Ed. Wilhelm Wattenbach.] In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. XVII. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannoverae, 1861. 533.) történt; feltételezhető azonban, hogy a ceremóniára a magyar királyok és nyugati szomszédaik szokásos Árpád-kori találkozóhelyén, a határ menti köpcsenyi mezőn került sor.

28 Erre jó példa B. Halász Éva: I. Lajos király külföldi tartózkodásai. Az uralkodó 1364. évi itineráriumának tanulságai. *Világtörténet* 13 [45] (2023) 231–250. Egy hasonló eset Zsigmond uralkodása idejéből: 1405. feb-

az elbeszélő forrásokban szegény, de fejedelmi kiadványokban már bővelkedő 14. századi találkozókat. ²⁹ Előfordul, hogy egyéb forrásaink csak az összejövétel tényéről tájékoztatnak, a helyszín azonban csak a résztvevők itineráriumból állapítható meg.

Az elbeszélő források és a dinasztikus szerződések mellett – igaz, korlátozott számban – rendelkezésünkre állnak – általában – városi levéltárakban fennmaradt számadások is. Sajnos a magyar forrásanyag e tekintetben szerény – igaz, van olyan találkozó, amelynek ténye csak ilyen források nyomán állapítható meg ³⁰ –, egy-egy külföldi forráscsoport azonban részlegesen kárpótol. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy Zsigmond király nyugat-európai találkozóiról bőséges forrásanyag maradt fenn a vendéglátók számadásai között; előfordul azonban az is, hogy az elszámolásokból gazdagon adatolható előkészületeket nem követte tényleges összejövétel. ³¹

A késő középkorban egyre nagyobb mértékben támaszkodhatunk két további forrástípusra, a magánlevelekre és a követjelentésekre, amelyek különös értékét az adja, hogy az elbeszélő események hatása alatt keletkeztek, s úgy nyújtanak részletgazdag beszámolót, hogy szerzőik tollát nem vezeti a történetírókat jellemző részrehajlás vagy bizonyos elbeszélői modellek követésének szándéka. Az első, magyar király részvételével megrendezett találkozóra, amelyről csupán egy követjelentés ad hírt, valamikor 1311 őszén került sor, már ha valóban megtörtént. ³² Hasonló forrás az a *missilis*, amelyben Johann von Neumarkt császári kancellár levele címzettjét I. (Nagy) Lajos nem mindennapi vendégszeretetéről tájékoztatta – ez utóbbit 1356 februárjában, IV. Károly császár budai látogatásakor volt alkalma megtapasztalni. ³³ Az 1412. évi budai királytalálkozóról már több

ruár 7. *Codex diplomaticus Moraviae*. I–XV. Ed. Vincenz Brandl – Berthold Bretholz. Brünn, 1836–1903. XIII. 390–391.

- 29 Spekner Enikő: *Hogyan lett Buda a későközépkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig*. Bp., 2015. 139–183. [I. {Anjou} Károly]; B. Halász Éva: *I. Lajos király és családtagjai itineráriumai (1342–1382)*. Bp., 2025. (Subsidia ad Historiam Medii aevi Hungariae Inquirendam 19) [I. (Nagy) Lajos]; Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Bp., 2005. (Subsidia ad Historiam Medii aevi Hungariae Inquirendam 1) [Luxemburgi Zsigmond]; Wilhelm Baum: *Rudolf IV. der Stifter. Seine Welt und seine Zeit*. Graz–Wien–Köln, 1996. 378–383. [IV. {Habsburg} Rudolf]; Antoni Gąsiorowski: *Itinerarium króla Kazimierza Wielkiego. Materiały 1333–1370. Roczniki Historyczne* 64 (1998) 175–208. [III. (Nagy) Kázmér]; Antoni Gąsiorowski: *Itinerarium Króla Władysława Jagiełły 1386–1434*. Warszawa, 1972. [II. {Jagelló} Ulászló]; Ivan Hlaváček: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart, 1970. 392–431. [IV. {Luxemburgi} Vencel]. Luxemburgi János cseh király és IV. [Luxemburgi] Károly császár esetében folyamatosan frissülő, részletes itineráriumok állnak a kutatás rendelkezésére, amelyek azonban nyomtatásban még nem láttak napvilágot. <http://cms.flu.cas.cz/en/researchers/czech-medieval-sources-on-line.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2026. február 2.)
- 30 Fejérváthy László: *Magyarországi városok régi számadásai*. Bp., 1885. 40. [1364 eleje, I. (Nagy) Lajos, IV. {Habsburg} Rudolf és {Luxemburgi} János Henrik morva őrgróf találkozója.]
- 31 Pl. II. [Jagelló] Ulászló és Zsigmond 1395 első hónapjaira tervezett találkozója esetében. *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*. Ed. Franciszek Piekosiński. W Krakowie, 1896. (Monumenta Medii Aevi Historica res Gestas Poloniae Illustrantia 15) 211–220.
- 32 1312. július 19. *Acta Aragonensia*. I–III. Ed. Heinrich Finke. Berlin–Leipzig, 1908–1922. I. 323. A Luxemburgi János cseh és I. [Anjou] Károly találkozásának időpontjára vonatkozó feltételezés a két uralkodó itineráriumán alapszik, amelyhez lásd a 29. jegyzetet.
- 33 Emil Schieche: Svidnický formulář Jana ze Středy. *Časopis Archivní školy* 5 (1927) 151. Lásd hozzá Skorka: 1356. évi királytalálkozó, 227.

követjelentés és magánlevél tudósítása is korunkra maradt, ráadásul ezúttal a résztvevők pontos listája is hozzáférhető.³⁴ Különösen érdekes az a Magyar Királyságba küldött úti beszámoló, amely Zsigmond 1416. évi párizsi látogatása idején íródott. A levél szerzője a veszprémi püspökséget kormányzó királyi kardhordó, Rozgonyi István. Rozgonyi már az előző év őszén rendezett perpignani találkozóról is tudósította az otthon maradottakat, s levelében nem mulasztotta el megemlíteni a jelen lévő királyné, valamint más asszonyok és szüzek szépségét sem. Párizsból címzett üzenetében dicsérte a város piacának gazdag kínálatát, ám szóvá tette a párizsiak durva erkölcsseit, s megvonta a véleménye VI. Károly francia király büszke feleségéről, Bajor Izabelláról is, aki kizárólag Zsigmondnak volt hajlandó kezet nyújtani, míg kísérete tagjainak nem.³⁵ A Hunyadi Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos uralkodása idején megrendezett fejedelmi találkozók közül alig akad olyan, amelyről ne állna rendelkezésünkre magánlevél vagy követjelentés. Az előbbiekre szolgáltat jó példát II. Frigyes brandenburgi választófejedelem levele a Mátyással folytatott 1469. évi boroszlói tárgyalásokról és az azt kísérő látványosságokról.³⁶

A projekt alapkérdései, célkitűzései és vállalásai

Kutatásom elsősorban nem a politikatörténet által felvetett kérdések mentén közelít a fejedelmi találkozók témaköréhez, hanem a modern diplomáciatörténet kérdésfeltevéseit kívánja alkalmazni. Milyen változások jellemzik az intézmény fél évezredes magyarországi történetét? Milyen helyszínek adtak otthont a találkozóknak? Miként váltják fel a bizalmatlanság levegője által uralt rövid határ menti találkozókat az uralkodói rezidenciákon megrendezett, fényes ünnepségekkel kísért, hosszadalmas, reprezentatív események? A 14. századi virágkor után miért csökken meredeken a találkozók száma a 15. század második harmadától? Mindezzel párhuzamosan hogyan változnak meg az összejövetelek forrásadottságai? Milyen előkészületek előzték meg a találkozókat és alkalomadtán miért hiúsultak meg a gondosan megszervezett diplomáciai események? Hogyan gondoskodtak az összejövetelek biztonságáról és a koronás fők mellett kik vettek részt a találkozókban? Miként érvényesültek a szimbolikus kommunikáció konvencionális elemei (üdvözlés, bevonulás, egyházi és világi ünnepségek, ajándékozás, búcsú) és milyen következményei lettek annak, ha a résztvevők áthágták a megszokott kereteket? Milyen tudatos motivációk húzódhattak meg e gyakran spontánnak tűnő, nem ritkán botrányos események mögött, s miként nyomta rá bélyegét a találkozókra a résztvevők személyisége?

Pályázatom célja, hogy a középkori magyar uralkodók személyes részvételével lezajlott nagyszámú királytalálkozó sajátosságait, a dinasztiai közötti konfliktuskezelés legmagasabb szintű fórumainak magyar vonatkozású forrásokban megragadható kereteit és

34 *Oklevelek Temes vármegye és Temesvárváros történetéhez*. I. 1183–1430. Szerk. Ortvy Tivadar – Pesty Frigyes. Pozsony, 1896. 471–472.

35 Rozgonyi István levele Párisból 1416. március 14-ről. Közli Áldásy Antal. *Történelmi Tár [Új folyam]* 2 (1902) 575–577.

36 1469. június 17. *Codex diplomaticus Brandenburgensis*. I–XLI. Hrsg. Adolph Friedrich Riedel. Berlin, 1838–1869. I. 507–509.

játékszabályait monográfia formájában dolgozzam fel. A pályázati idő zárultával elkészülő kézirat terveim szerint magában foglalja a fejedelmi találkozók adattárát, s külön fejezetekben elemzi a közép-európai régióban a 13. század végén gyökeres változáson áteső intézmény sajátosságait. Önálló szerkezeti egységben tárgyalom az összefügetek számos kútfőtípust felvonultató forrásbázisának megváltozását, a szerződések, követjelentések, számadások forrásértékét és az elbeszélések megbízhatóságának kérdéseit. Egy másik fejezetben a találkozók helyszíneivel foglalkozom, amelyek az Árpád-korban – a határ menti találkozók idején – szoros összefüggésben állnak a határok változásainak, majd a 14. századtól az összefügeteknek otthont adó városok (köztük uralkodói rezidenciák) fejlődésének kérdésével. A találkozók időtartamát, előkészítését, biztonságát és a kíséret szerepét tárgyaló részek után a szimbolikus kommunikáció elemeit vizsgálom meg. A kötelező komponensek és ceremoniális események összehasonlítása mellett a konvencionális keretek szándékos, vagy éppen – alkalmasint a résztvevők személyiségének, máskor kommunikációs zavaroknak betudható – akaratlan felrúgásának körülményeit is elemzés tárgyává teszem, szem előtt tartva, hogy a spontánnak tűnő, nem ritkán botrányos események mögött tudatos célok is meghúzódhattak. Külön tartalmi egységben kívánok foglalkozni a felek által eltervezett, ám a gondos előkészületek ellenére mégis meghiúsult találkozókkal, amelyekre már az Árpád-korban is találunk példát, alaposabb kutatásukra azonban csak a 14–16. századra vonatkozóan nyílik lehetőség.